

Munkásönigazgatás a gyakorlatban

Gazdasági-társadalmi fejlődésünk mai szakaszának meghatározó jelentőségű kérdését — az új gazdasági-pénzügyi mechanizmus és a munkásönigazgatás problémáját — az ERA SOCIALISTA 1980. 19. számában Teodor Moldovan elemzi. Írásának — amely részletesen egyetlen municípium, Medgyes ilyen vonatkozású tapasztalatait taglalja — az ad általánosabb érvényű jelentőséget, hogy a szerző nem szorítkozik szigorúan a megyesi vállalatokban elért eredmények és munkamódszerek vizsgálatára, hanem a téma összefüggéseiben általánosabb, elméleti tételek megfogalmazására is törekszik.

Már az írás kiindulópontja az a kétségtelenül általános érvényű igazság, hogy az új gazdasági-pénzügyi mechanizmus igényeinek megfelelő vezetés ma föltétlenül együtt jár az újító szellem ösztönzésével, a termelési feladatokkal összeegyeztethetetlen (mert elavult) munkamódszerek kiküszöbölésével, a rendelkezésre álló anyagi és munkaerőforrások fokozott hatékonyságú felhasználásával.

A szerző joggal hangsúlyozza, hogy a pártalapszervezetek tevékenységének haterejét azon lehet és kell lemérni, hogy mennyire eredményesen tudják ösztönözni a dolgozók kezdeményező képességét, mennyire sikerül munkájukat az anyagi javak termelésének döntő problémáira, a kollektív tapasztalatok eredményeinek felhasználására összpontosítani.

Az RKP Központi Bizottságának idei májusi munkaülésén és a néptanácsok kongresszusán elhangzott főtitkári expozé szellemében a Medgyes municípiumi pártbizottság, átértékelve eddigi irányító tevékenységét, utasította a pártalapszervezeteket, hogy — a munkastilus megjavítása mellett — fő figyelmüket a vállalatok munkájában a termelés jövedelmezőségének növelésére, az anyagi termelésben való személyes részvétel fokozására összpontosítsák. Csak ez a tevékenység vezethet el a munkásönigazgatás keretében kitűzött általános cél: a magasrendű minőségi követelmények és az ugyanilyen színvonalú jövedelmezőség eléréséhez.

Az írás szerzője jól látja, hogy ennek az általános célnak az elérése föltétlenül megköveteli az ún. állóalapot, a gépek és felszerelések hatékony kihasználását. A tapasztalatok szerint e célok teljesítése minden külön befektetés nélkül maga után vonja a termelés növekedését. Az új gazdasági mechanizmus eredményes működése tehát nem a gyűlések számán, hanem csakis a tervelőirányzatok példás teljesítésén mérhető le. Ahhoz pedig, hogy a tervelőirányzatok elérhetőek legyenek, nemcsak a vállalati kollektív vezetőszerveknek kell jól működniük, nemcsak a terv teljesítésére mozgósító nevelőmunkának kell jónak lennie, de mindenekelőtt reális tervekre van szükség, olyanokra, amelyek a meglévő technikai és humán tartalékok ésszerű felhasználásán, átgondolt gazdasági szerződéseken alapulnak. Ez utóbbiak azért is nagyon fontosak, mert nélkülük nem képzelhető el a vállalati lehetőségek összekapcsolása a termelés és a fogyasztás követelményeivel. Ebben a munkában természetesen nagy szerepe van a vállalatok tevékenységét irányító felsőbb szervezeteknek, mert csak ezek biztosíthatják a megfelelő szerződéseket a termelt javak értékesítésére, a műszaki-anyagi ellátást, a termékek technológiai előkészítésére vonatkozó előirányzatok teljesítését. Mindebből nyilvánvaló, hogy a vállalatok munkájáért közvetlenül felelős irányító szervek működésében jelentkező zavarok (az anyagi alap hiányossága, a tervmutatók negyedév vagy év végi módosítása) milyen negatív következményekkel járhatnak a vállalatok munkájára.

A szerző szerint a megyesi vállalatok a gazdasági tervek készítésében gazdag tapasztalatokkal rendelkeznek, mert munkájukat a bel- és külföldi piaci igények ismeretére építik. A tervelőkészítésben szerepet játszó tényezők: például a szerződés-kötési kötelezettségek teljesítése, a termelési kapacitás legjobb kihasználása, a tudományos eredmények értékesítése a termelésben, a gazdasági hatékonyság és a jövedelmezőség általános növelése, a bevételek és a kiadások egyensúlya — a vállalati munkásönigazgatás döntő problémái.

A szerző szerint a megyesi tapasztalatok is azt bizonyítják, hogy a vállalatok és az irányításukért felelős felsőbb szervek (ipari központok és minisztériumok) együttműködésében ma még vannak „kritikus pontok”, főként a pontos nyersanyagellátásban. Véleményének bizonyítására Teodor Moldovan konkrét helyi példákra hivatkozik, érvelése azonban általánosítható érvényű igazságot sugall: ahhoz, hogy a munkásönigazgatás és az új gazdasági-pénzügyi mechanizmus jól működjen, a termelés növelésében érdekelt összes tényezőknél jól kell működniük. Eredményessége a termelés egész menetét átfogó látókört és nemcsak a demokratikus szervezetben való pusztán részvételt, hanem a munkásönigazgatás minden mozzanatában való aktív részvételt követel meg valamennyi dolgozótól, akik termelők és tulajdonosok is.

Teodor Moldovan indokoltan hangsúlyozza, hogy az új gazdasági-pénzügyi mechanizmus keretében a bevételi és kiadási terveket nem szabad kizárólag a pénzügyi szervek hatáskörébe tartozóknak tekinteni. Ez utóbbiak ugyanis az egész vállalati munka, minden dolgozó tevékenységének összehangolását végzik el.

Írásának befejező részében a szerző a munkásönigazgatás fontos részeként elemzi a vállalatok úgynevezett *önálló alapjainak* a kérdését. E tekintetben megint csak helyi példákra hivatkozva említi, hogy jó néhány vállalat a különböző rendeltetésű alapok létrehozása mellett jelentős eredményeket mutathat fel a vállalatok összes dolgozóinak jólétét befolyásoló szociális vívmányok létesítésében is. Ime, miért fontos, hogy az új gazdasági-pénzügyi mechanizmus és a munkásönigazgatás biztosította előnyöket minden pártszerv és pártszervezet, a dolgozók tanácsai, az összes vállalati vezetők ismerjék, és a jelenlegi társadalmi fejlődés követelményeivel teljes összhangban alkalmazzák.

Újvári Viktor

SZÁZÖTVEN ÉVE JELENT MEG

A HITEL

(Figyelő, 1980. 35.)

Széchenyi István *Hitel* című műve mérföldkő volt a magyar közgazdasági gondolkodás fejlődésében. A Magyar Tudományos Akadémia a mű megjelenésének 150. évfordulójára augusztusban ötnapos tudományos ülésszakot rendezett, melyen az előadók Széchenyi közgazdasági nézeteit elemezték. Széchenyi műveiben lépten-nyomon felbukkan az a gondolat, hogy a társadalomban is, akárcsak a világmindenségben, állandó a fejlődési folyamat, hogy „a nemzeteknek úgy vannak életlépcsői, mint az embereknek”. A klasszikus polgári közgazdászokkal ellentétben Széchenyi a gazdasági fejlődés társadalmi kereteinek igen nagy szerepet tulajdonított, és felismerte, hogy a gazdasági fejlődés során a gazdaság társadalmi kereteinek, a törvényeknek, az intézményeknek is változniuk kell.

A fejlődési folyamat szabaddá tételért síkraszálva Széchenyi nem forradalmi úton, hanem reformokkal képzeli el a haladást. Felismeri, hogy a feudális viszonyok béklyóba verik a nemzeti gazdaság forrását, a munkát. A bérmunka főlénye a robothoz képest ugyancsak rádöbentette arra, hogy hiába termékeny a föld, ha a kifejlesztett munka nagy része veszendőbe megy. Széchenyi első sorban a feudális viszonyoknak a mezőgazdasági munkát bilincsbe verő hatását hangoztatta, utalt azonban arra is, hogy a céhek elfojtják a kezdeményezést.

A feudális körülmények között végzett munka alacsony határfokára hivatkozva cáfolja azt a — kora magyar közgazdasági irodalmában is felbukkanó — álláspontot, miszerint alapvetően a lakosság nagy számától függne az ország gazdasági felvirágoztatása, s az ország elmaradottságának a munkások hiánya volna az oka. Szerinte a munkaerő csak feudális viszonyok között tűnhet elégtelennek.

Széchenyi stagnációról beszél a mezőgazdaságban, arról, hogy a földesúr legfeljebb egyszerű újratermelést képes folytatni. A kitörést a stagnációból, a fejlettebb termelési módra való áttéréshez szükséges pénztöke megszerzését szerinte a hitel tenné lehetővé. Részben külső hitelre számít, részben nemzeti bank létesítésével a belső hitelkínálatot kívánja biztosítani.

Széchenyi jól látta: a termelés növekedésének feltételét jelentő piac bővülését is a feudális viszonyok akadályozták. A belső piac kialakulásának folyamatát, annak kapcsolatát a társadalmi munkamegosztás kibontakozásával nem vizsgálta. A belső piac szerinte a szolgásgorban élő néptömegek alacsony fogyasztóképesége miatt szűk. Ami a külkereskedelem korlátait illeti, Széchenyi óvakodik attól, hogy fellépjen a külkereskedelmet akadályozó osztrák vámrendszer ellen. Annak legfeljebb ingtag voltát bírálja. A külkereskedelem elégtelensége miatt is első sorban a feudális viszonyokat okolja. Egyrészt a termékek minősége és ára nem olyan, hogy azok külföldi piacokon megállnák

a versenyt, s rosszak a közlekedési, szállítási viszonyok. Másrészt a feudális viszonyok a kereskedők tevékenységét is akadályozzák, a földesurak pedig nem értenek a kereskedelemhez. A forgalom feudális korlátai között említi az árak központi szabályozását.

A feudális viszonyok felszámolása, a korszerű hitelrendszer kialakítása serkentené az ipar fejlődését is. Széchenyi javaslatai között szerepel a céhek eltörlése. A céhek eltűnésével, a verseny szabadságának érvényre jutásával „azon mester fog legerősebben használni, s ekképpen legbizonyosabban végképp boldogulni, aki egyenlő jóságút olcsóbban állít elő”.

Az árak központi szabályozását felváltaná az árak és a kamatláb szabad alakulása, a gazdasági életbe történő központi beavatkozást a gazdasági szabadság, mert „jobb [...] kereskedési tárgyban mindent a dolog öntermészeti folyásának átengedni, mint sokat mesterkélteni, mert sokszor a jó szándékú segítségből olyan gát lesz, melyen minden megakad”.

A háttérágazat (infrastruktúra) kialakításában a megyék szűk körű partikuláris érdekeinek érvényre jutásával szemben szükségesnek tartja olyan centrum létét, amelyben egy valóban „systematicai planum” szerinti manipulálnak. S mivel az ország szűkös anyagi eszközeiből mindenre nem telik, Széchenyi az erőforrások hatékony felhasználásának érdekében javasolja, hogy azokat a legfontosabb feladatok megvalósítására kell összpontosítani.

A polgári átalakulás élére Széchenyi a földbirtokosokat akarta állítani. Szerinte a földesúri elmét úgy lehet pallérozni, hogy olyan érdekegység jöjjön létre, amely lehetővé teszi a földbirtokos nemesség és a néptömegek érdekeazonosságát a polgári átalakulás megvalósításában. Széchenyinek a Magyarország gazdasági fejlődéséről vallott nézeteit elemezve megállapítható: ezekben a feudális viszonyok elleni harc legcélszerűbb formái figyelhetők meg, műveiben pedig olyan átfogó diagnózist adott, amelyet előtte még senki sem a magyar társadalomban. Felismeréseit igyekezett a közgazdaságtudomány eszközeinek alkalmazásával a gyakorlatban is megvalósítani s erre anyagi eszközeit mozgósítani. Széchenyi a polgári felvilágosítók feladatát töltötte be Magyarországon. Tudományos alapossággal vetette egybe a feudális és a polgári gazdasági rendszert. Felismerte, hogy a társadalmi haladás elválaszthatatlan a néptömegek felemelkedésétől. Bátran sikraszállt azért, hogy az elavult feudális viszonyokat a magasabb rendű pol-

gári viszonyok váltsák fel. A társadalmi haladásért vívott küzdelmében sem a konzervatív földesurak támadása, sem Bécs mesterkedései nem rettentették vissza. Tevékenysége jelentősen segítette Magyarországon a polgári átalakulást.

Ma is érvényes a *Hitel* azon megállapítása, hogy „minden reformot legjobb az emberről és különösen önmagunkról [...] kezdeni”. Megfogant a *Világ* tanítása: „a tett az első, a szó a második”, és élő útmutatássá vált a *Stádium* jelmondata: „Minden ember annyit ér, mint amennyit használ.”

P. J. A.

SZÓRAKOZTATÓ IRODALOM? (Románia literaré, 1980. 34.)

Hogyan viselkedik a könyv a televízió árnyékában? Versenyre tud-e kelni ezzel a sikeres tömegkommunikációs eszközzel? Változik-e a szépirodalmi könyvek szerepe századunk nyolcadik évtizedében? A tömegkommunikáció szociológiai kutatásában kitűnt szerzőpáros, Pavel Câmpeanu és Ștefana Steriade évek óta az olvasásszociológia terén végző felméréseket. Az első eredményeket a *Viața românească* és a *România literară* című irodalmi lapokban közölték. Abból indultak ki, hogy a hetvenes évek végéig minden második családban (háztartásban) megjelent és a könyvvel szemben uralkodó helyet foglalt el a televíziós készülék. A reprezentatív országos minta (több mint 1000 tizenöt éves felüli lakost kérdeztek meg több száz városból és faluból) lehetővé tette, hogy átfogó képet rajzoljanak fel a hazai olvasóközönség „betűfogyasztási” szokásairól.

Milyen szükségleteket elégít ki az irodalom? A „betűfogyasztás” három csatornáját: a könyvet, az újságot és a folyóiratot (hetilapot) a román olvasók más-más szükségletek kielégítésére használják. A szerzők a következő szükségleteket vették figyelembe (a százalékok azt jelzik, hogy a három csatorna milyen mértékben járul hozzá az ember szükséglet-háztartásának egyensúlyához):

	Könyv	Újság	Folyóirat, hetilap
Szórakozás	26,1	10,6	21,2
Kikapcsolódás	48,6	19,0	25,0
Önidentitás	31,4	31,1	22,7
Menekülés			
a magánytól	29,6	12,6	91,0
Tájékozódás	19,2	64,6	36,5
Befolyásolás	25,6	25,4	19,9

A szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy a könyv elsősorban a szórakozási szükségletnek felel meg, az újság és a

hetilap ezzel szemben inkább az olvasók tájékozódásszükségletét szolgálja. Ha változtatunk a nézőponton, és azt vizsgáljuk, hogy csatornánként melyek a viszonylag legkevésbé kielégített szükségletek, a következő eredményt kapjuk.

Az információ az, amit az olvasók legkevésbé várnak el a könyvtől, a szórakoztatást várják el legkevésbé az újságtól, és a fenyegető magány elől legkevésbé folyóiratolvasmányaikba menekülnek.

Egy biztos, a könyv elégíti ki a szükségletek legszélesebb skáláját, a tájékozódásszükséglettel eltekintve a könyvvel sem az újság, sem a folyóirat nem tud versenyezni. Az önidentitás és befolyolásszükséglet kielégítésében mégis bizonyos egyenrangúság mutatható ki a könyv és az újság között. A szerzők ezt azzal magyarázzák, hogy a társadalmi presztízs megszerzésében az irodalmi ismeretek a politikai ismeretekkel egyenértékű szerepet játszanak.

Ha az újság szakosított funkciójú kommunikációs eszköz, a könyvet mindenestre többfunkciójúnak lehet nevezni. E polifunkcionalitáson belül mégis a kikapcsolódás szükségletén van a hangsúly. Hollandiában Harold de Bock szociológus az eltérő társadalmi-történeti, kulturális, pszichológiai feltételek ellenére a szerzőkhez hasonló eredményre jutott. A könyvben ott is kikapcsolódást keresnek az olvasók.

Mi az, ami leginkább megragadja az olvasó figyelmét egy könyvben? A szerzők azt tapasztalták, hogy a román olvasóközönség érdeklődését elsősorban a „mese”, az események életszerűsége köti le. Ami az irodalmat sajátosan „irodalmivá” teszi, maga az írástechnika, a leírások, párbeszédek minősége, az írásmű nyelvi, stílusi értékei az olvasói értékrendszer legalsó fokain helyezkednek el. A könyv befogadása ebben a vonatkozásban alig különbözik a film-befogadástól. Frank Kermode *Literary Fiction and Reality* (Irodalom és valóság) című tanulmányában joggal állítja meg, hogy a költészet „segít értelmet vinni az életünkbe”. A „mese” mindenhatósága, mely az irodalmat a filmmel hozza közös nevezőre, végső soron a kikapcsolódásszükséglettel függ össze.

A megkérdezettek 61,1 százaléka könyvboltban, könyvstandon vásárolta, 21,6 százalékuk ismerősétől kérte kölcsön a legutóbb olvasott könyvet. A könyvtári kölcsönzés lehetőségével mindössze 17,3 százalékuk élt. Feltűnő, milyen nagy szerepet játszik a házikönyvtár az olvasásban. Aki el akar olvasni egy könyvet, az igen nagy valószínűséggel megveszi, és viszont, aki megvesz egy könyvet, az

rendszerint el is olvassa. A könyvkölcsönzés informális „csatornáit” még ma is jóval hatékonyabbnak bizonyulnak, mint a hatalmas hálózattal és személyzettel ellátott intézményes csatorna.

Mivel a könyv nem tartozik a gyorsan elavuló tárgyak közé, nehéz pontos képet kapni arról, hogy egy adott földrajzi térségben és időpontban mekkora az egy átlagolvasó számára elvileg elérhető könyvek (címek) száma. A könyvválaszték minden más kulturális kínálatnál gazdagabb és változatosabb. Hogy az olvasó ebből a gazdag kínálatból mit választ, azt nemcsak a fentebb elemzett tényezők döntik el: önmagukban sem a szükségletek, sem az értékek rendszere, sem a könyvhasználatban érvényesülő magatartás nem ad egyértelmű magyarázatot arra, miért éppen ezt a könyvet választja az olvasó és nem egy másikat, illetve hogy miért különbözhet valakinek az izlése a túlnyomó többség izlésétől?

A szerzők nagy gondot fordítottak a motivációk rejtett hátterének feltárására. Arra kérdezték rá, hogy az elmúlt évben olvasott „kedvenc” (vagyis legjobbnak tartott) könyvet hogyan, milyen motivációk alapján tartották „elolvasásra érdemesnek”. Meglepőnek tűnhet — állapítja meg Pavel Cămpănu és Ștefana Steriade —, hogy a megkérdezettek 27,1 százaléka a cím alapján választott. A cím kitüntetett jelentőségét azonban számtalan más kutatás is alátámasztja. Szociológiailag nem sok újdonsággal szolgál az informális csatorna kitüntetett szerepe. Az olvasók 25 százalékanak valamelyik ismerőse, barátja hívta fel a figyelmét a könyvre. Ahogyan a könyv kézről kézre, ugyanúgy a rá vonatkozó információ („ez egy jó könyv, ezt el kell olvasni”) is szájról szájra terjed. Egyelőre keveset tudunk arról, kik az irodalmi közvélemény névtelen irányítói, és hogyan lesz valakiből informális „véleményvezér”. Mivel ezt a kérdést eddig a román olvasók vonatkozásában senki sem tartotta kutatásra érdemesnek, nem rendelkezünk adatokkal a befolyásolás és az irodalmi kompetencia viszonyáról sem. Pedig abszolút számokban mérve évi egymillió könyv kiválasztásában és elolvasásában ez a szelektív mechanizmus játssza a döntő szerepet.

Az olvasóknak mindössze egyharmadáról állítható, hogy sajátosan irodalmi ismervek alapján választ könyvet. A megkérdezettek 23,1 százaléka a „kedvenc” szerzőhöz való hűségét jelöli meg a választás indítékául. Ezt a hűséget természetesen nem minden „kedvenc” szerző tudja rangos alkotásokkal igazolni, de mint tisztán irodalmi szem-

pont, növekvő súlyával a szociológus optimizmusát erősítheti. Sajátosan irodalmi motivációnak számít a kritikusan, recenzijsben való bizalom. A kritikus intézményesített véleményirányító. Az olvasóknak azonban mindössze 5,5 százaléka olvas el könyvet valamely megjelent kritika vagy recenzió hatására. Mindezek alapján elmondható, hogy az olvasók többségének választását nem specifikus, véletlen indítékok határozzák meg. **A. J.**

A PSZICHOTERÁPIA HELYE ÉS FELADATAI A SZOCIALISTA EGÉSZSÉGÜGYBEN (Orvosi Hetilap, 1980. 27.)

Nemzetközi pszichoterápiai szimpozium színhelye volt Berlin 1980 májusában. Munkálatairól dr. Buda Béla és dr. Füredi János tudósít. A szimpozium megvitatta a pszichoterápia aktuális problémáit és a szocialista egészségügyben elfoglalt helyét. Az előadások és a viták kiinduló tétele az volt, hogy „a pszichoterápia olyan diszciplína, amely az egész medicinát áthatja”, tehát nem a pszichiátria egyik része, hanem önálló gyógymód a sebészeti beavatkozás, a gyógyszeres-diétás kezelés és a fizikoterápia mellett. Mint önálló tudomány elméletileg és módszertanilag irányítja a szakspecifikus pszichoterápia mozzanatait a legkülönbözőbb ágakban: szív- és keringészavarok esetén, emésztőcső-funkciók zavaraiiban, súlyos, sőt gyógyíthatatlan betegségekben, neurológiai beavatkozások után, a gyermek- és a felnőttgyógyászatban egyaránt.

A pszichológus szemszögéből nézve a legérdekesebb kérdésfelvetés a pszichológia és a pszichoterápia kapcsolatának problémája volt. A szimpozium újszerű megvilágításban tárta fel mind az orvostudomány és a lélektan közötti viszonyt, mind pedig a beteg ágya mellett található gyakorló orvos és gyakorló pszichológus közötti kapcsolatot. Az ismertett tudósítás hangsúlyozza, hogy a résztvevők egyetértettek a pszichológusok pszichoterápiás felkészítésének feltétlen szükségességében, hogy önálló, jól elhatárolt terápiás munkát vezethessenek, az orvossal teamben (csoportban) működve. Felmerült az orvosok lélektani képzésének szükségessége is, aminek lényege az orvosi pszichológia elsajátítása, és egyik célkitűzése az orvos-beteg kapcsolat humanizálása a jelenkori gépesített vizsgálat és kezelésmód körülményei között. A hozzászólók kifejtették, hogy a pszichológusok és az orvosok pszichoterápiás képzése nem nélkülözheti a gyakorlati jelleget, ami

a betegekkel való kommunikációs képesség és az empátiás megértési képesség fejlesztéséről, ugyanakkor a viselkedés szociálpszichológiai tényezőinek ismeréséből és a családi viszonyok érzékeléséből áll.

A résztvevők rendkívül fontosnak tartották a terapeuták személyiségi profiljának a tökéletesítését, elsősorban olyan képességek és készségek tekintetében, mint az önszabályozás és az önkontroll, az önismeret és az öndefiníció, a kompetencia, amelyek a szakmai alkalmasságot, a szükséges képzettség és hatékonyság eredményét befolyásolják. A pszichoterapeutának olyan pszichológiai tulajdonsággyűjtessel kell rendelkeznie, amely képessé teszi a személyi kapcsolatot szabályozására, a csoportterápia alkalmazására, a beteg számára a csoportterápia ugyanis gyakorlótere az önmegismerésnek és az új magatartásmin-ták kialakításának.

Megjegyzendő a szimpozium tételei közül az is, amely a pszichoterápia általános társadalmi szükségességét emeli ki, és azt, hogy a lakosság egyre inkább igényli ezt a segítséget.

Ebben a társadalmi vonatkozásban merült fel a befolyásolás (manipuláció) mint a terápiás kapcsolat veszélyének kérdése, mivel az orvossal és a többi beteggel való kapcsolat a legtöbb páciens számára áttekinthetetlen. Ennek a problémának a megoldását a szimpozium résztvevői a kapcsolat őszinte átélésében, érzelmi érdekeltsgű vezetésében látják. **Sz. M.**

PAUL THIBAUD JEAN-PAUL SARTRE-RÓL (Esprit, 1980. 7-8.)

Az ismert, jelentős francia folyóirat főszerkesztője azzal a megállapítással indítja megemlékezését, hogy a halál és a gyászbeszéd pillanata nem a legalkalmasabb egy író vagy egy filozófus életművének felmérésére. Megfelelő viszont annak megvilágítására, hogy kicsoda is volt az eltávozott személyiség, s ez magyarázatot kínál kortársainak feléje irányuló érdeklődésére.

Sartre 1905-ben született (ugyanabban az évben, mint Raymond Aron, Paul Nizan, Mounier és Lévinas), tehát az 1930-as években indult nemzedékhez tartozik. E generációnak szembeesnie kellett a nagy válsággal, a hitlerizmus hatalomra jutásával és a sztálinizmussal. Nagyon sok — e nemzedékhez tartozó — értelmiségi gyorsan felismerte, hogy fenyegetett világban él, a liberális Franciaország gazdasági, politikai és katonai ereje pedig ingatag. Az 1930-as generá-

ció meghatározó életelménye ama világ ingatagságának és elhasználtóságának a tudatosulása volt, amelyet elődeik meg-ingathatatlanak tartottak. A harmincas évek Franciaországára főként a nyugtalanlás, a bizonytalanlás nyomta rá bélyegét.

A számos kortársára (Aron, Mounier) jellemző nyugtalan reformtörékvésektől eltérően — Paul Thibaud véleménye szerint — Sartre fejlődése lassúnak tekinthető. Az érettségtől, az ifjúság elmúlásától való félelem, amelyről Simone de Beauvoir és Francis Jeanson hitelesen tájékoztatott, hátráltatta Sartre találkozását a történelemmel és az erőszakkal.

A háború, a megszállás évei azonban véget vetettek ennek az állapotnak. Sartre, aki szíve, vágya ellenére sem volt az ellenállás vagy a felszabadulás embere, marginális írástudóból tanítómesterré (maître à penser) vált. Hiroshima és a japán kapituláció utáni hetekben a közönség érzékenyen reagált műveivel témáira. A háború vége ugyanis valaminő lélektani úrt hozott létre, Franciaország önmagára utalva egyedül maradt, s ebben a helyzetben a jelenre figyelmező és a választást hangsúlyozó egzisztencializmus segítséget tudott nyújtani a holtpontonról való elmozduláshoz.

Sartre, aki teljesen új emberként jelenik meg a közéletben, a szabadság és a felelősség erőteljes exponálásával kifejezést tudott adni egy új generáció életérzésének. Tolmácsává vált mindazoknak, akik undorral fordultak el a megszállás éveiben eluralkodó passzivitástól, és akiket az újrakezdés vágya fűtött. Ebben az időben Sartre a legtöbb fiatal francia „filozófiaprofesszorává” vált, ő tanítja meg a fiatal nemzedéket a családdal, a vallással szembeni lázadásra. Egyben új energiák feltárójának és ösztönzőjének bizonyul; ő lesz a konformista családok rossz szelleme. Hatásának és vonzerejének kulcsfogalma: az elkötelezettség.

Paul Thibaud a továbbiakban kritikailag elemzi Sartre útját az individualizmustól a forradalomhoz, és megállapítja, hogy míg ezen az úton Merleau-

Ponty nagy figyelmet fordított a társadalmi valóság, az egyént körülvevő és meghatározó körülmények boncolgatására, Sartre mellőzi a szociális elemzést. Ő közvetlenül a forradalmi eszményben keresi a megoldást. Minél inkább tagadjuk az adott társadalmi valóságot, annál inkább képesek vagyunk egy közösségi eszmény elfogadására.

Az *Esprit* főszerkesztője nyomon követi Sartre útját, beszámol a Merleau-Pontyval, Camus-vel és Claude Leforttal folytatott elfogult vitáiról, s nem hallgatja el, hogy a forradalmi eszményhez való ragaszkodásában a francia ateista egzisztencializmus megalapítója sokáig elzárkózott mindazoktól a tényektől, amelyek eszményének ellentmondtak. Thibaud fenntartásokkal értelmezi Sartre-nak a harmadik világhoz való, kezdetben minden kritikát nélkülöző viszonyulását is. Ez az új rokonszenv és szolidaritás a maga mértéktelenségeivel együtt a Frantz Fanon könyvéhez (*Damnés de la terre*, 1961) írt sartré-i előszóban nyer kifejezést.

1961-ben (Paul Nizan hamvainak a Quartier Latinbe történt átszállításával jelképesen egy időben) kezdődik — Thibaud szerint — „a harmadik” Sartre életszakasza. Erre a periódusra esnek az 1968-as diákmozgalmak, Sartre pedig eszmeileg zsrírálta ezt a Berkeleyből és Nyugat-Berlinből kiindult megmozdulást. Az *Esprit* főszerkesztője úgy látja, hogy a párizsi diákság fellépése demokratikus kulturális forradalom, egy nemzedék sodró áradása volt, azé a generációé, amely ráébredt arra, hogy csak önmaga határozhatja meg életének értelmét. Ezzel kezdetét veszi Sartre közeledése a szélsőbaloldali csoportokhoz. A filozófus, előző nemzedékek mentora, gyakorlatilag is bekapcsolódik a különböző szervezetek tevékenységébe, oktatni hagyja magát, s úgy tűnik, először van része politikai boldogságban.

Konklúziói között Paul Thibaud leszögezi, hogy Sartre útja a francia és nem csupán a francia értelmiség bizonyos részének útja volt. Ez az út, ez a pálya a demokratikus társadalmak és humanista örökségük mély válságát fejezte ki. G. E.

Barcsay Jenő: Némajdombok

Barcsay 1960.